

baarheid en zo kreeg het Mathematisch Centrum een dubbele taak: beoefening van de zuivere en de toepassingsgerichte wiskunde.

Dat er toepassingsgerichte wiskunde werd nagestreefd, was voor wiskundigen iets nieuws: wiskundigen die voor de oorlog zoiets beoogden, waren op de vingers van één hand te tellen geweest. Maar na de oorlog kregen dergelijke wiskundigen, gesteund door de heersende doorbraak- en herstelgedachten, al spoedig de meerderheid (al wenste niemand de beoefening van de zuivere wiskunde te verwaarlozen—vandaar de titel). Gedachten over mathematisering van steeds meer wetenschapsgebieden, het nut en de noodzaak van de inzet van mathematische statistiek, de planeconomie en de rationalisering van maatschappelijke processen, dat alles leidde niet alleen tot de oprichting van het Mathematisch Centrum, maar bijvoorbeeld ook tot de oprichting van de Vereniging voor Statistiek, het Bouwcentrum en het Centraal Planbureau. Gezien al deze ontwikkelingen, mag het volkomen juist heten wat één van de eerste curatoren van het Centrum, de VU-hoogleraar Sizoo, in het boek zegt: 'De oprichting van het Mathematisch Centrum was een betrekkelijk kleine gebeurtenis, maar één die volkomen paste in de sfeer en de ontwikkeling van die tijd' (103).

Het boek is een produkt van wiskundigen, geschreven in hoofdzaak voor wiskundigen, al komt er geen formule in voor. In het eerste deel wordt de oprichting beschreven, waarbij de geschetste historische context uitvoerig aan de orde komt. In het tweede deel volgen de schrijvers dan de verschillende afdelingen van het Mathematisch Centrum gedurende de opbouwperiode, die in 1954 wel afgesloten mocht worden genoemd. Met de verwerving van de opdracht om de Delta-plannen door te rekenen had het centrum zich een vaste plaats in de wereld van de wiskunde veroverd. De eerstgenoemde auteur/redacteur, Alberts, heeft de meeste hoofdstukken voor zijn rekening genomen, maar een flink deel van het boek bestaat uit interviews met mannen (en vrouwen) van het eerste uur. Het boek heeft geen index en geen overzicht van de gebruikte bronnen, maar kan desondanks een nuttige exploratie van de nog nauwelijks ontgonnen naoorlogse wetenschaps- en cultuurgeschiedenis van Nederland genoemd worden.

K. van Berkel

Pierre van der Eng, *De Marshall-hulp. Een perspectief voor Nederland. 1947-1953* (De Haan dossier; Houten: De Haan-Unieboek, 1987, 256 blz., f39,90, ISBN 90 269 4247 8).

Tussen 1948 en het midden van de jaren vijftig ontving Nederland voor meer dan drie en een half miljard gulden aan Marshall-hulp. Dat wil zeggen: leveranties van goederen voor rekening van de Verenigde Staten. Het overgrote deel van de hulp, met een waarde van ruim twee miljard, kwam binnen in de jaren 1949 en 1950.

Al sinds de tijd waarin ze gegeven werd, is de Marshall-hulp afgeschilderd als de redding van de Nederlandse betalingsbalans. Zonder de dollar en de daarmee verkregen goederen uit de dollarsfeer zou het prille economische herstel na de tweede wereldoorlog al in 1948 gefnuikt zijn door onontkoombare bezuinigingen.

In de decennia sinds het verlenen van de hulp is die visie nooit wezenlijk ter discussie gesteld. Van der Eng opent nu de discussie op voorbeeldige wijze. In negen thematische hoofdstukken wordt de hulp van alle kanten bekeken: waarom de Amerikanen met het Marshall-plan kwamen, hoe Europa reageerde, hoe en waarom Nederland reageerde, hoe de Amerikaanse propaganda-machine in Nederland werd ingezet, wat de Marshall-hulp betekend heeft voor de relatie

Nederland-Indonesië en ook nog wat het economische belang van de hulp is geweest. Van der Eng heeft zijn thema dus in een veel ruimer dan een zuiver economisch perspectief geplaatst. De juistheid van die aanpak weet hij overtuigend aan te tonen. 'De Marshall-hulp', schrijft hij in zijn afsluitende hoofdstuk, 'was een onderdeel in het proces van verwijdering tussen de geallieerde grootmachten uit de Tweede Wereldoorlog'.

Het economische belang van de hulp valt niet te ontkennen. Van der Eng geeft een berekening die laat zien dat zonder de hulp de groei van het netto-nationaal inkomen in de jaren 1947-1954 wellicht een driekwart percent per jaar lager zou zijn geweest. Bovendien maakte de opzet van de Marshall-hulp het voor de Amerikanen mogelijk om zonder al te veel tegenwerking van vooral Franse zijde te werken aan de wederopbouw van Duitsland, die voor de Nederlandse economie van levensbelang was. Maar dat zijn nu net geen nieuwe inzichten, al brengt Van der Eng ze voor Nederland wel overzichtelijk in kaart.

Nieuw en interessant is vooral de nadruk die hij legt op de rol van de Marshall-hulp bij de beleidsmatige en ideologische (een term die hij overigens mijdt) keuzes die in Nederland in de betrokken periode gemaakt zijn. De keuze voor het *aanvaarden* van de hulp had pragmatische oorzaken. De Nederlandse regering, en zeker minister Liefstijn van financiën, zag de deviezen-situatie als een bepalende factor voor de economische mogelijkheden, en vreesde door dollargebrek tot maatregelen te worden genoopt, die ernstige sociale onrust zouden kunnen meebrengen. De stap van pragmatische naar ideologische overwegingen volgde al gauw. Van der Eng maakt duidelijk hoezeer vooral binnen de jonge PvdA de angst voor het communisme een rol speelde. De uit zijn eigen enquëtecijfers en sommige uitspraken blijkende scepsis over de hulp in sommige christen-democratische kringen lijkt hij daarentegen niet zo zwaar te laten wegen. Evenmin als, uiteindelijk, de scepsis tegenover het grote propaganda-offensief waarmee de introductie van de hulp vooral op Amerikaans verlangen gepaard ging.

Nederland ging in de jaren waarin de Marshall-hulp het omvangrijkst was zijn weg naar het Atlantisch bondgenootschap. Daarbij nam zoals Van der Eng laat zien, de militaire dollarhulp de plaats van de Marshall-hulp over, nadat in een tussenfase de aanvankelijk strikt voor civiele wederopbouw bedoelde Marshall-hulp ook al voor militaire doeleinden gebruikt mocht worden.

Een interessant aspect in het boek is de schets van de invloed van de hulpstroom op de Indonesië-politiek. Die invloed raakte zowel Nederland als de Nederlandsch-Indische regering, die als enige koloniale regering een eigen Marshallhulptoewijzing kreeg. In de laatste fase van de Nederlandse aanwezigheid in Indonesië werd door Amerikaanse politici en tegenstanders van het kolonialisme in de VS getracht de Marshall-hulp aan Nederland te staken om de soevereiniteitsoverdracht aan de republiek Indonesië te bespoedigen. Volgens Van der Eng is de hulpverlening echter nooit werkelijk in gevaar geweest. Het was uiteindelijk Nederland zelf dat geen risico wilde lopen en, in Van der Eng's woorden, 'de Marshall-hulp en de verdediging van het economisch belang in Indië nu op één lijn' zette.

Een uitermate inzichtgevend boekje dus, al vallen er wel enkele kanttekeningen te maken. Compositorisch is de opeenvolging van zelfstandige hoofdstukken niet altijd even overzichtelijk. Zwaarder weegt dat Van der Eng toch nog een paar dingen laat liggen. Zo schrijft hij in zijn slothoofdstuk: 'Het concept van economische groei en de daarmee te verzekeren welvaart en sociale en politieke stabiliteit was een Amerikaans perspectief dat heel impliciet en geleidelijk vaste bodem vond'. Dat is een boeiende suggestie. Helaas maakt Van der Eng in zijn voorgaande hoofdstukken niet duidelijk dat het een oorspronkelijk Amerikaans perspectief was, en evenmin dat en hoe het in Nederland werd overgenomen. Tenslotte ontbreekt ondanks de brede aanpak een schets van de afwikkeling van de hulp ná 1953.

P. E. de Hen

F. Meijers, M. du Bois-Reymond, ed., *Op zoek naar een moderne pedagogische norm. Beeldvorming over de jeugd in de jaren vijftig: het massajeugdonderzoek(1948-1952)* (Bibliotheek Jeugd en Samenleving; Amersfoort-Leuven: Acco, 1987, 223 blz., f39,-, ISBN 90 334 9019 6).

In dit boek zijn een aantal artikelen te vinden van sociale wetenschappers over pedagogiek, jeugdonderzoek, jeugdbeleid en jeugdwerk in de periode 1948-1952. De titel geeft de inzet van het boek weer: de redacteurs vinden dat er vanuit een samenhangende visie meer onderzoek moet worden gedaan naar de jeugd en dat er nieuwe pedagogische normen moeten worden ontwikkeld om te interveniëren. Evenals in de tijd na de tweede wereldoorlog zou de huidige maatschappij zich in een crisis bevinden en, zo lezen wij in de inleiding: 'in deze situatie groeit de behoefte aan theorieën met grotere reikwijdte en historische diepte en een nieuwe normativiteit voor pedagogisch handelen' (12). Daarnaast wordt de vraag opgeworpen: 'Werd de naoorlogse maatschappij gekenmerkt door herstel van de traditionele leefvormen, door continuïteit dus (met de tweede wereldoorlog als hels intermezzo), of was er sprake van het opengooien van oude denkbeelden en oriëntatie op een nieuwe samenleving' (18).

In de eerste twee artikelen stellen de redacteurs het onderzoek naar de 'massajeugd' aan de orde, dat vlak na de tweede wereldoorlog in opdracht van de regering is verricht door het katholieke Hoogveldinstituut (rapporteur N. Perquin) en zes andere neutrale en protestants-christelijke instituten (rapporteur M. J. Langeveld). In de daaropvolgende artikelen wordt door R. Abma, K. Bakker en A. Dieleman onder meer ingegaan op de vraag naar de stand van de sociologie, de psychologie en de pedagogiek in die tijd. Hierin wordt op een boeiende wijze wetenschapsgeschiedenis behandeld. Verder zijn in deze bundel nog bijdragen aan te treffen over de pedagogische zorg voor de jeugd in de jaren twintig en dertig (P. Selten), de invloed van het massa jeugdonderzoek op het naoorlogse jeugdbeleid (S. Gerritsen en I. van der Zande), de zorg voor fabrieksmeisjes (A. van Drenth) en het club- en buurthuiswerk in de jaren vijftig (Y. te Poel).

In deze bespreking beperken wij ons in hoofdzaak tot de manier waarop de auteurs de vraag behandelen in hoeverre het naoorlogse (denken over) jeugdwerk een continuïteit dan wel breuk met de vooroorlogse periode vormde. Het meest expliciet komt deze vraag aan de orde in het artikel van Dieleman 'De katholieke pedagogiek op haar weg naar volwassenheid'. Dieleman geeft eerst de discussie over breuk dan wel continuïteit weer, die in kringen van historici welbekend is. Helaas op een nogal merkwaardige wijze. Hij schetst er enkele karikaturen van en presteert het zelfs om J. C. H. Blom onder de tegenstanders van de continuïteitstheze te rangschikken en hem toe te dichten dat hij de jaren zestig als een uitgesteld maar diepgaand effect van de tweede wereldoorlog zou zien, een these die Blom weliswaar heeft opgeworpen, maar ook meteen weer heeft verworpen. Dieleman zegt zelf aan te willen sluiten bij een benadering die een gedifferentieerd beeld geeft van verandering en continuïteit. Hij is vooral geïnspireerd door Siep Stuurman, die betoogde dat de veranderingen van de jaren zestig niet uit de lucht zijn komen vallen, maar zijn voorbereid in de jaren vijftig, toen zich reeds 'ondergrondse' ontzuilingsverschijnselen voordeden.

Naar deze verschijnselen zijn Dieleman, maar ook andere auteurs, op zoek. Ze wijzen er onder meer op dat het massajeugdonderzoek niet alleen moet worden gezien als burgerlijk moraliserende pedagogiek, maar ook progressieve elementen bevatte; vooral de verwetenschappelijgings- en professionaliseringsstendensen zouden een schakel vormen in het deconfessionalisering- en ontzuilingsproces alsmede in de ontwikkeling van de verzorgingsstaat (Bakker, 116).